

Zdravko Mužinić
Split

SPLITSKI UMJETNIK, NOVINAR I KNJIŽEVNIK ANTE KATUNARIĆ

U nizu ličnosti s područja splitskog umjetničkog i uopće kulturnog života između dva rata jedna od najmarkantnijih i naj-svestranijih bila je neosporno Ante Katunarić, agilni slikar, ali i novinar i književnik a i svestrani kulturni i uopće javni radnik.

Ante Katunarić rođen je 1877 (bio je vršnjak M. Uvodića, M. Bege, B. Lovrića, A. Petravića, V. Lozovine i nekih drugih splitskih književnika i kulturnih radnika) u Velom varošu, u romantičnom ambijentu Gospe od Soca, u težačkom plemenu koje je — bilo kao ogranak Domilija, bilo kao ogranak Mrčela — dalo svojem gradu više zanimljivih likova. Kao sin imućne obitelji poslan je u srednju školu, a kako je rano počeo ispoljavati afinitet prema slikarstvu, poslije i na studij slikarstva, i to čak u Rim. Nakon svršetka studija živio je i radio par godina u Mlecima i Chioggiji. Vrativši se u Split, neko je vrijeme slobodan odnosno profesionalni umjetnik, novinar i književnik, a kad je materijalno otančao (taj simpatičan čovjek nije, naime, imao nimalo smisla za praktičan život i ekonomiju), bio je prisiljen potražiti službu. Postao je profesor crtanja u Klasičnoj gimnaziji, i po ocjeni nekih primjerice dr K. Prijatelja, bio dobar likovni pedagog, nastavnik koji je znao đaka animirati i uputiti ga u predmet.

Uz nastavnički rad, bavio se i dalje intenzivno slikarstvom, ali i žurnalistikom, književnošću, muzikom (svirao je nekoliko instrumenata), sportom (bio je aktivni mačevalac, biciklist, plivač, tenisač itd.), pa fotografijom, politikom i koječim još, pa nije nimalo

pretjerano smatrati ga agilnim i svestranim kulturnim i javnim radnikom. U koje god područje tih godina zavirimo, bilo to umjetnost, likovne izložbe, novinarstvo ili književnost, društvene priredbe, karnevali, sportske akcije, izleti i slično, uvijek ćemo naići na toga agilnog javnog radnika, a ovdje treba posebno istaknuti da je bio ne samo sudionik nego još i češće animator i pokretač. Ili još bolje — »duša« svih javnih akcija... Ništa se značajnije nije tih godina u Splitu događalo bez njega i pravo je čudo kako je taj čovjek na sve to mogao stići, pogotovo ako imamo na umu da je imao jednu tjelesnu manu, a i da inače nije bio baš naročite fizičke konstitucije.

Uostalom, nije isključeno da je baš ta tjelesna mana (koja obično hendikepira i zatvori u ljušturu osamljenosti, a nerijetko i zavisti pa i mržnje prema drugim, normalnim ljudima) u ovom slučaju — možda — uvjetovala tu agilnost, no sigurno je svakako to da se taj čovjek uzdignuo nad tu svoju nesreću i prevladao je, našavši smisao života u radu, aktivnosti i uopće pokretu.

Bilo kako bilo, Katunarić je zaista bio čudesno aktivan i tih godina svagdje prisutan, o čemu postoje i autentični materijali. Na jednoj fotografiji, npr., vidimo simpatičnog profesora kao mačevaoca (bio je jedan od rijetkih entuzijasta a i pionira tog sporta u gradu pod Marjanom), dok se na drugoj pak sprema — uzletjeti školskim avionom, a poznato je najzad i to da je baš on fotoaparatom ovjekovječio slavno društvanje ili bolje koloniju splitskih umjetnika i književnika (Vidović, Begović, Šimunović, Lovrić, Kosor itd.) prigodom glasovitog ručka kod Šimunovića u Dicmu g. 1907.

Osim što je bio društven i komunikativan, odlikovao se vedrinom i duhovitošću, bio je ugodan sugovornik i dobar pričalac, zbog čega je, a ništa manje i zbog izvanrednog poštenja, bio omiljen među tadašnjim splitskim umjetnicima, novinarima, književnicima i uopće intelektualcima, od kojih su mu neki bili dobri prijatelji. Drugovao je, npr., ne samo s braćom Uvodićima, Tijardovićem, Čičin Šainom, Petravićem, Ivačićem itd. nego mu je dobar prijatelj (i kum jednom djetetu) bio i I. Meštrović (tako da se — bar po izjavi njegova sina dipl. ing. B. Katunarića — Meštrović navodno inspirirao njegovim obličjem i za neke svoje radove, primjerice i za jedan lik u kompoziciji »Zdenac života«), a zanimljivo je da je slavni umjetnik na jednoj skulpturi izvajao splitskog umjetnika skupa sa ženom i prvim djetetom.

Nije bio samo u osobnom životu pošten, bio je ispravan i u političkom pogledu: za Austrije nije krio svoja protuaustrijska raspoloženja i s nestrpljenjem je čekao slom crno-žute monarhije i ujedinjenje naših naroda, no kad je to dočekao, nije mu trebalo dugo da bi vidio kako to nije ono što se očekivalo. I još mu nešto treba bezuvjetno priznati: oduvijek je bio i ostao do kraja ogorčen neprijatelj talijanskih pretenzija na našu obalu.

Ne manje je bio ispravan i u socijalnom pogledu: ostao je, naime, uvijek blizak splitskoj sirotinji, težaku posebno, i bio spreman pomoći onome kome je bila potrebna pomoć. Znao je dati, ali paziti da pri tome ne povrijedi onoga koga bi darovao. Kako se sjeća njegov sin, spomenuti B. Katunarić, znao se uklanjati svojim dužnicima i zaobilaziti ih (i to ne samo one koji nisu bili u mogućnosti da mu vrate dug) da ih svojom prisutnošću ne bi podsjetio na dug i tako — povrijedio. Bio je, dakle, čudesno delikatan i obzi- ran, što se uvijek — pogotovo s obzirom na njegovu tjelesnu manu — baš nije moglo reći za njegove suvremenike u odnosu na nj.

Umro je 1935. od srčanog udara u dobi od 57 godina, a njegovu je ranu smrt zacijelo dobrim dijelom uvjetovala smrt kćerke što ga je jako pogodilo i potreslo.

Taj je svestrani javni i kulturni radnik po zvanju, kako vi- djemo, bio umjetnik, i to veoma agilan umjetnik koji se, izgleda, ogledao u raznim tehnikama, žanrovima i motivima, ne žacajući ni od eksperimenata. Iako je prigodimice radio i u ulju, čini se da se najviše iskazao kao grafičar, bakrorezac i karikaturist. Zaokup- ljali su ga splitski motivi i ambijenti, more posebno, ali i ništa manje portret pa čak i autoportret, bilo kao realistički crtež, bilo kao karikatura, bilo kao bakrorez. Listajući godištima »Duje Ba- lavca«, a i nekih drugih tadašnjih, posebno humorističkih listića, susrest ćemo se tu s nizom njegovih manje ili više uspješnih radova, crteža, karikatura, kako tadašnjih markantnih splitskih likova, tako crteža starog Splita, a da i ne govorimo o mnoštvu grafika i kari- katura koje ne uđuše u te listove (i koje su zacijelo već dobrim dijelom zagubljene), kao i o likovnom aranžiranju niza tadašnjih priredbi, karnevalskih posebno... Iznenađuje samo koliko je auto- portreta izradio (od kojih mnoge i u bakru), onih svojih karakte- rističnih autoportreta s patničkim izrazom lica...

Katunarić je zacijelo bio talentiran umjetnik, no da se nije razvio onoliko koliko se mogao razviti, krivo je jamačno to što je radio — i to intenzivno — na više područja pa se tako rasplinja- vao. Više je nego sigurno da se taj umjetnik nije znao disciplini- rati, usredotočiti, koncentrirati. Zbog toga zacijelo nije kao umjet- nik dao sve ono što je mogao dati.

Zapinje u prvom redu za oči to da nije uspio prirediti nijednu samostalnu izložbu. Ispočetka, bar po izjavi njegova sina, kao da nije imao dovoljno radova, a kasnije, kad je već bilo radova, postao je oprezan i bojao se troškova u strahu (budući da je već bio materijalno otančao) da sasvim ne propadne.

No ako nije priredio nijednu samostalnu izložbu, sudjelovao je u nekim kolektivnim izložbama. Kad je npr. koncem rujna 1908,

u povodu dovršenja rekonstrukcije zvonika splitske katedrale i posvete Hrvatskog doma, priređena I dalmatinska umjetnička izložba (koja je, kako je poznato, bila jedna od najznačajnijih likovnih manifestacija u povijesti likovnog života Splita, jer je značila ne samo likovnu nego i političku afirmaciju Dalmacije i njezinih umjetnika), među 28 izlagača, nalazimo i našeg Katunarića. Taj slikar sudjeluje, dalje, i na Izložbi jugoslavenskih umjetnika iz Dalmacije u ožujku i travnju 1919, a također i na Jadranskoj izložbi 1925. Još nešto treba ovdje posebno istaknuti: Katunarić je, naime, prisutan i na izložbi u povodu kongresa jugoslavenskih književnika, umjetnika i novinara u Sofiji neposredno uoči prvog rata, što je bila ne samo umjetnička nego i politička manifestacija.

Uz umjetnost, jedna od važnijih — i po vremenu jedna od ranijih — preokupacija Ante Katunarića bila je žurnalistika, čime hoćemo reći da je taj slikar bio plodan a nesumnjivo i uspješan novinar, humoristički u prvom redu, ali i pokretač i urednik nekih tadašnjih splitskih humorističkih listova. Ako zanemarimo neke njegove manje važne žurnalističke inicijative (kao što je, na primjer, pokretanje listića »Splitski krnjeval« 1927. i slično), morali bismo posebno istaknuti Katunarićevo pokretanje i višegodišnje uređivanje humorističko-satiričkog mjesečnika »Duje Balavac« koji zauzima istaknuto mjesto u povijesti humorističke splitske periodike i koji je u mnogo čemu poslužio, zacijelo, kao uzor kasnijim splitskim sličnim listovima.

List se svečano otisnuo 7. 2. 1908. i izlazio pet godina, tj. do svibnja 1912. Tada prestaje izlaziti da bi ponovo krenuo 1921. i izlazio (iako tada neredovito) tijekom 1922. i 1923. Pokrenuti je list bio tiskan na lijepom papiru i bio grafički ukusno opremljen. Posebno pak (s obzirom na karakter časopisa u kojem se javlja ovaj naš rad) treba istaknuti da su ti prilozi u najvećem dijelu bili pisani u splitskom dijalektu:

U prvom broju u uvodniku »Dvi beside da se boje razumimo« urednik donosi svoj program:

»Kako vidite i sami zoven se »Duje Balavac«. Pravi san spličanin iz Splita, u imenu mi je vas moj program a rodija san se u sri sride umjetniškog kluba. Mislin da mi ne bi tribalo drugo reć, ali kako nisu svi jednako ešperti, kazat ću van u par riči, ko san, ča san i kako mislin.

Mekli su mi ime Duje jer su svi Duji furbasti pa ni ja fala Bogu nisan tukast, mrvičak san balav, ka spličanin, drago me svakomu prišit krpicu i istrest tabar ma virujte mi bez njanci mrve malicje... Kako san i malo proputova, ... mrvu se u svašta razumim pa ću o svaćemu i govorit, o niancama, o štimungu, o arkiteturi, o politici, o mužiki u zadnju o svaćemu. Niman nikakva partita jer oću da budem svaćiji prijatej a svakin ću se šalit, jer bome ča sve nemore prijatej prijateju reć a da se ne uvridi...

Istaknut ću znamenite juđe i znamenite stvari, ka i stvari smišne... Ako me ohrabrite, nastojat ću da van buden sve dražji i kušat ću da šalon po mogućnosti popravin nike male spliske slaboće a da istaknen i pofalin ča je dobro, ako ga di najden. To sve radin iz jubavi prama Splitu i spličanima...«

Tako se tijekom godina na stranicama tog listića pojavio niz prigodnih i aktualnih — dakako pretežno kratkih — bilježaka i napisa, kako šaljivih, tako nerijetko i satiričkih (iako ne baš i zajedljivih), većinom u prozi, ali nerijetko i u stihu, pa čak ponekad i u dijaloškom obliku u kojima se registričaju, a još i češće komentiraju i pretresaju ali i izruguju razni aktualni splitski (i ne samo splitski) događaji i novitadi kao i uopće sve ono što je bilo u kojemu smislu zaokupljalo pažnju naših očeva i djedova. Naći ćemo tu dakle vijesti i dopisa, ali i čakula i tračeva, šala i anegdota, fjaba i burgija. Riječ je ne samo o značajnim političkim i inim javnim događajima nego i o sitnim slikama s Pazara i Pjace, ne samo o tadašnjim komunalnim i urbanističkim problemima, dilemama i rasprama nego i o privrednim i ekonomskim prilikama; suočavamo se sa skupoćom, oskudicom i malim činovničkim plaćama s jedne strane, a s druge s megalomanijom pa i pokondirenošću višeg građanskog sloja, s prisutnošću savezničkog brodovlja nakon prvog rata i s pojavama nemorala s tim u vezi s jedne strane, a s druge stambenom krizom u Splitu tih godina; tu su likovne izložbe i neke druge kulturne manifestacije, ali i neki (već odavno zaboravljeni) kongresi, sportski susreti itd. itd. Sve ono što se tih godina bilo u kojemu smislu nalazilo u fokusu javnog interesa u gradu pod Marjanom našlo je odraza u nekom obliku na stranicama tog lista. Nisu zaboravljene (odavne zaboravljene) vesele i bučne Sudamje, ni raspojasani karnevali i maškare, ni pokajničke korizme ni plodonosne jematve... Susrećemo i niz tadašnjih društava, kako sportskih (o kojima ipak vode računa sportski kroničari), tako i neka druga neobična i zacijelo odavno sasvim zaboravljena udruženja. Tko se, na primjer, danas još sjeća — da spomenemo samo jedan primjer — Društva pustinjaka (a koje u par navrata spominje taj listić) čiji cilj, izgleda, nije bilo (kako bi se po naslovu očekivalo) trapljenje i postovi, nego naprotiv — obilato i uglavnom neumjereno satiranje hrane (zacijelo zbog potpunijeg uživanja i boljeg apetita na čistom zraku) u pećini sv. Jere... Dakako, posebna je pažnja posvećena markantnim likovima tadašnjeg Splita, i to ne samo, na primjer, tadašnjim političarima, načelnicima i gradskim ocima ili umjetnicima, književnicima i novinarima, nego i nizu tzv. uglednih građana kao profesora, impjegata i trgovaca, ali i osobenjaka, čudaka, prosjaka i ridikula. Teško da je zaista ijedan iole značajan događaj, manifestacija, novitad, markantni lik i uopće bilo što drugo iz tih godina promakao pažnji urednika tog lista.

Posebno je poglavlje tog lista njegov ilustrativni dio koji je proporcionalno izvanredno bogat, a uz to i vrlo vrijedan. Tu su, između ostaloga, crteži starog Splita, osebujni i nestali splitski ambijenti, a pogotovo crteži i karikature spomenutih splitskih markantnih likova.

Sve u svemu, bio je to — bez pretjerivanja — šaroliki mozaik šale i zabave, tekstova i slika, zanimljivosti i pouke, pa je u tom smislu taj list sigurno utjecao i na neke druge kasnije splitske listiće, a u mnogo čemu ih i premašivao.

Zasluga je Katunarićeva u pogledu tog lista ne samo u tome što ga je pokrenuo nego i još više u tome što ga je niz godina održavao (zacijelo i vlastitim financijskim sredstvima), što predstavlja presedan u povijesti splitske humorističke žurnalistike kad se često događalo da se list ugasi nakon dva-tri broja.

Važno je istaknuti i to da je određen broj priloga i crteža koji se pojavio u listu potpisan inicijalima D. B., no i za mnoge druge crteže i tekstove, koji nisu potpisani, sudeći po stilu pisanja i crtanja, možemo također pretpostaviti da su opet njegovo djelo. Prema tome, nećemo pretjerati ni pogriješiti ako ustvrdimo kako Katunarić nije bio samo pokretač i urednik nego i glavni suradnik tog lista.

List je tijekom godina časno vršio svoj zadatak: razonođivao i zabavljao naše pretke (nekim je od njih zacijelo bio i jedina lektira), n'e manje ih obavještavao o aktualnostima i novim događajima, a ismijavajući neke negativne pojave, štošta jamačno i ispravljao, pa nije bez osnova ni pretpostavka da je Katunarić tim listom ponešto i utjecao na svoje suvremenike.

Neosporno je iznad svega da je na stranicama tog listića uhvaćen i fiksiran tadašnji Split u svim najznačajnijim manifestacijama i pojavama, u svom aktualnom komunalnom, društvenom, kulturnom, umjetničkom itd. trenutku, sa svim najznačajnijim likovima, i sigurno je da nitko koga zanima Split s prvih desetljeća ovog stoljeća ne može mimoći taj list.

Katunarića ide najzad posebna zasluga za to što je bio jedan od prvih splitskih kulturnih radnika koji je veoma rano — svakako bar 1908 — uvidio i osjetio ljepotu splitskog dijalekta i što je baš taj jezik uveo u svoj list i tako u tom smislu dao putokaz i nekim kasnijim splitskim urednicima i novinarima, a nije bez osnova ni to — a to je još važnije — što je zacijelo dao tako »ideju« i nekim splitskim piscima, pa čak među ostalim zacijelo i Marku Uvodiću (svoje prve čakavske proze objavljuje Uvodić, kako izgleda, tek uoči prvog rata 1913), da se i oni u svojem književnom radu posluže baš tim jezikom.

Pokretanje, uređivanje i objavljivanje u »Duji Balavcu« nije svakako bila jedina takva inicijativa Ante Katunarića jer se tim

poslovima bavio u više navrata. Taj agilni javni radnik ne sudjeluje samo pri pokretanju nekih drugih tadašnjih listova nego on surađuje i u nekim tadašnjim splitskim (i ne samo splitskim) listovima koje pokreću drugi. Tako je dvadesetih i tridesetih godina po raznim tadašnjim listovima objavio mnoštvo manjih i većih napisa, pa feljtona, a dakako ništa manje i crteža, od kojih znatan broj nije ni potpisao. Treba priznati da neki od tih radova, iako manji broj, nisu ni danas izgubili neku vrijednost, bar kao dokument vremena, kao što je, na primjer, serija feljtona o nekim događajima i pojavama uoči prvog rata, za rata i nakon rata pod naslovom »Ča je bilo prin i poslin rata u Splitu?« koje je objavljivao u »Jadranskoj pošti« 1925, ili serija napisa pod naslovom »U Splitu za vrijeme rata« objavljivanih također u »Jadranskoj pošti« 1925. i 1926, u kojima će onaj kojega zanima to vrijeme i danas naći korisnih podataka. Spomenimo da je i te napise Katunarić donosio u splitskoj čakavštini.

U tu grupu Katunarićevih radova spadali bi i neki autobiografski zapisi, feljtoni, također u čakavštini, kao što je, na primjer, onaj pod naslovom »Kako san posta furbast?« u kojemu priča svoje doživljaje dok je kao dijete odlazio u zabavište, ili pak onaj u kojem iznosi prve »umjetničke« korake, tj. škrabanje po zidovima i slično dok je bio dječak (»Kako san posta umitnik?«), ili opet kako je u jednoj prigodi letio avionom (»Kako sam osvojio visine?«), ili neka zapažanja prigodom šetnje po Bačvicama (»S Turčinon po Bačvican«) i prigodom izleta u Soliñ na Malu Gospu (»Na fjeru Male Gospe«) i slično.

Ispisat ćemo — ilustracija radi — neke dijelove iz zapisa »Kako san posta umitnik?«:

Bože moj, spominjen se, ni mi bilo ni šest godin, već se vidilo da jeman bernokul od umitnika. Pitat ćete, a kako se moglo vidit? A lipo! Čin bi naša bokun čistoga zida, odmah bi ga izmrčija garbunon, oli bi se jita glibon u zid, pa bi gušta vidit kako postaju žgorci. Kad bi došla kiša, cidila bi se voda niza zid i raznila bi garbun i glib, pariya je akvarel. Kad bi se namirija na novu kuću, friško nažbukanu, ne bi mi moglo srce odolit, uzeja bi bokun driva pa bi sve išara. Tako jedan moj pokojni stric, a furbast je bija, sve je razbija glavu, oču li bit škulturn oli pitur. Inšoma, odma se vidilo da jeman talenta!

Jedanput kad su nan pituravali kuću, odnija san pituru pun važ žutoga kolura na uju, pa kad ni bilo jednoga dana matere doma, ispitura san jedan cili armerun od luštrofina, pariya je ka novi. Sve san se veselija u sebi za tu bravuru, nisan jema ka pri da dojde mater za vidit kako će jon bit drago. A mater je i došla, ma me priselo. Ogriza san bankarauz da ga se još i sada sićan, a otac za ne falit, da me i on dvi tri po čunci. Ja san se bi dišpera na misal kako ubiju u meni talent, ma san se odma i utišija, zna san da umitnike masa ne razumi.

Jemali smo u kući jednoga starinskoga sveca, nismo znali koji je, ali je bija puno lip, baranko me stric onda uvik uvirava, a mater je, spominjen se, govorila, kako ćemo ga prodat i kupit kuću. Meni je bi drag ti svetac, ma ja ča san se razumija u umitnost, opazija san da mu oči ništo lipo ne

gledaju, nisu jemale izraza o sveca, pa za vidit kako će izgledat, žbuža san mu oči. Slika je naravski puno dobila, ma me bilo straj stat u komori, strašno me svetac gleda šupjin očiman. Sad ča će bit kad mater dojde? Ja od straja sve mislin i mislin, pa nikako najden crne očeve očale ča ji je liti dupera, i ne budi lin, žbužan svečeve uši i nataknen očale na svečev nos. Skočija san o veseja...

Da vidimo još i jedan odlomak iz zapisa »Na fjeru Male Gospe«:

— Ajdemo u Solin, reče mi oni put moja žena, lipo je vrime, pa neka dica vidu fjeru.

— Pa ajdemo, privatim i ja, nisan odavna jija patak sa selenon, a to je solinska špecijalitad.

— A janjčića na ražnju sa krešunon?, pristupi ženi mi.

— Ni ni to za bacit, osobito kad si na selu na vedroj prirod, sve je dobro, sve gre u slast... Tija bi da mi kokod doma ponudi na osan uri izjutra jaretine (jer, recimo pravo, janjci su o Maloj Gospi poodrasli) i to debele jaretine pune dlak i krvi, mislin da bi puca iz puške u nj!... Eh, a tamo u Solinu je slako ka cukar.

Razbudimo dicu ranije ven obišno, oće se dok svi opremiš i umiješ.

Lipi dan ka stvoren za izlet, sunce uprlo ka za dišpet da osuši ceste, neka je više prišine, a ča vaja fjera prez prašine?

Dogovarali se ja i žena kako ćemo, u zanju se prigorimo: u smokve i pinezi, uzmimo karocu, jedanput je na godinu Mala Gospe, a jedanput u deset godin mi gremo.

Iščemo mi okolo đardina i izaberemo jednu karetinu s jednin malin konjičen vatrenoga izgleda. Stivamo se, žena i dvoje dice, zlamenujemo se, pa u ime Božje.

...

Judi moji, ko je ča moga vidit, pustj kari, karoce i po koji auto. Podigla se prašina, svi kroz kratko vrijeme pobilili ka da smo bili u mlinici. pa drž simo, drž tamo, proturali se tu pet kilometri, ka da su nas vajali u praznoj bačvi. Evo nas napokon do mosta priko Jadra...

Sad nas zaglušili svirale, diple, miščići, baluni od gome, svirci svi mogući forma. Razni vrtujci se vrtu ka ludi uz dreku škonkvašani organeta, čiji glasovi zazviždu kad se komu zdune. Po koji bas se oština za dvi tri batude, pa on za refat jauče za dvadeset iako ga nije red. A biđan čovik s jednon rukon vrti, a s drugon tare znoj sa čela...

Verali smo se naporno kroz domaće jude i životinje, uz ciku i viku sa svi stran. Pod šatorima su derali janjce na desetke, a točilo se vino na bačve. Uz kraj puta na stolima pokrivenin s tavajan, prodaju žene bibite za finiji svit, koji ne more da pije vina na ranu uru.

— Gospojo, evo jedan lipi punč... nima van ča dobra mištrala za rutat se...

— Fala van, kuma Tone, nismo došli u Solin za rutavat...

Već je u nekim od spomenutih zapisa bilo očividno autorovo nastojanje oko oblikovanja odabrane građe po čemu se moglo zaključiti da je taj novinar imao i nekih ozbiljnih literarnih ambicija. Uz obilati novinarski rad, Katunarić se okušao dakle i na polju novele napisavši 20-ak takvih proza od kojih će kasnije veći broj

njih skupiti u dvije knjige: »Sa Jadrana«, Split 1930. i »Bog je providio!«, Split 1933. Treba odmah reći da su te novele napisane u standardnom književnom jeziku, a što posebno začuđuje je da ni dijalozi, iako se u većem broju slučajeva radi o Splitsanima, nisu dani u dijalektu.

U većem broju tih proza pažnju tog pisca, što inače ne bismo očekivali, zaokupljaju ljubavne storije, od kojih neke, osim u splitski i dalmatinski (»Novi športski dom«, »Na splitskoj plaži«, »Uzaludna nastojanja galeba Martina«, »Zmija« i slično), smješta u rimski odnosno venecijanski ambijent (»Uzdisaji«, »U salonu gospođe Marije«, »Mletačka novela«), da bi ga u nekim privukle opet neke ratne teme (»Talac«, »Općinsko skladište«, »Čovjek od gume«, donekle »Ive Mušica«) odnosno teme iz splitskog života (»Bog je providio!«, donekle »Ive Mušica«). Po strani tih proza stoji proza »Konte Sergjo« i »Što je sve šjora Zanze u Rimu vidjela?«. Posljednju mu je prozu uvrstio Matošić u kolekciju »Klasici humora«.

Koliko god je autor zacijelo mnogo nastojao oko tih svojih proza, i površno čitanje tih novela otkriva u njima niz nedostataka i s obzirom na stil, i jezik, i kompoziciju i štošta drugo, iako bi se, dakako, u nekim od njih našlo življih i uspjeljih detalja.

Vjerojatno su mu najbolje, bar relativno, pogotovo za splitskog čitatelja, spomenute splitske novele kao »Ive Mušica« a pogotovo »Bog je providio!«, tragikomična proza po kojoj je druga knjiga dobila i ime. To je ujedno jedna od rijetkih Katunarićevih proza u kojoj znatnije figurira splitski dijalekt, bar u proporcionalno zastupljenim dijalogima, dok je okvir novele i ovdje, kao što je to i u ostalim novelama, dan u standardnom književnom jeziku (koji, uzgred rečeno, ni ovdje nije bez nedostataka).

Tema se te novele okreće oko nekvalificiranog radnika — svaštara iz jedne kaletе Velog varoša i njegove žene Kate »Goluzaće« (kod njih je svečani dan kad se nešto kuha, a kuha se tako da se na uličicu iznese »fugera«) koji i u smrti djeteta — zbog toga što im je šofer koji im je pregazio dijete platio za to neku odštetu — vide neku sreću i neku blagodat. Kako se vidjelo, riječ je o prozi koja ponešto »miriše« na Uvodićevu inspiraciju, iako je Katunarić i po temi i po obradi sasvim samostalan.

Iako se i toj prozi mogu uputiti znatne primjedbe, autoru treba priznati da je u novelu ugradio nekoliko veoma živih i uspjelih mjesta, a posebno nekoliko uspjelih dijaloških detalja.

Tako je, na primjer, veoma dobar dijalog ili bolje svađa između muža i žene:

— Di si višje, pa još greš ka na sprovodu, ...

— Asti zvizdu, zafali Bogu i ovako, tri valiže su mi nesriknji zagorci odnili prid noson. Za dva dinara će ti poč sve do Solina!

— A vaja poč i do Solina, kad je potriba, ma tebe ni voja radit.

- Ispeci ove srdel i čini kuco, ako neš da ti dan dvi po čunci!
- Ma ćeš biť i ranije naša koji dinar za u tovirnu...
- To su moji posli, ispeci i muči.

...

- A di je mala, ...
- Ča ja znan, ...
- A lipa si ti mater, kad ne znaš di te ćer.
- Pobigla je jutros rano, i višje je nisan vidila, ne mogu za njen trkat cili dan.
- A je li čakod jila?
- Kako ne: čokoladu, dva jaja i pō paketa friškoga masla, sve ča si jon ostavija, ...

Dobar je i detalj u vezi sa susjedinom mačkom kojoj Kate ponekad baci ostatke od ribe:

- Krepala bi jon, da jon je ja ne ranin, kaže na jednom mjestu.

Međutim, toga je dana Kate bila ljuta na muža, a i na susjedu, pa se otrešla na muža:

- Ludonja, ča daješ drače maški te nesriknjice?
- A jij ti drače, — odvrati joj surovo on, — isto smijaš na mašku.
- Ti jon smijaš, jemaš iste brke ka ona.
- Jemat će ti mater take brke, nesriknjice!

Istaknuti treba da nisu ništa slabije dati ni susjedski odnosi u toj kaleti, ogovaranja, »pecete« koje znaju staviti jedna drugoj, sitne invidije i slično.

Zaslužuje da posvetimo par riječi i toj njihovoj susjedi, kumi Tereži, inače epizodnom licu. Riječ je o grobarevoj ženi koja smatra da su ona i njezin muž — s obzirom na to što joj muž ima stalnu plaću — društveno nešto viši od ostalih. Tako ona muža uporno naziva »činovnikom« odnosno »moj činovnik«. Kad, na primjer, on zakasni na ručak, ona običava reći:

- Moj činovnik još ni doša!

ili:

- Ko zna zašto su mi činovnika zadržali danas na općini?

Na što joj susjeda zna ironično primijetiti:

- Biće ga zva načelnik da se s njim posavituje...

Kuma Tereža često običava reći:

- Gren mu ispec dvi tri brižjole o prajca... Mome je činovniku to najdraže.

Veoma je efektan svršetak novele kad se muž vraća kući s dobijenom odštetom i nalazi neke rođake koji su se došli žalovati.

— Ča van se bidniman trefilo, — rekoše skupa kad je ušao...

— A fala Bogu! Bog je providija! — odgovori im on s tonom rezignacije, a onda će ženi:

— Kate, stavi vanka fugeru!

Još je slabiji i efemerniji od proznoga Katunarićev pjesnički ili bolje stihotvorački rad koji ćemo ovdje registrirati jedino zbog potpunosti pregleda.

Uglavnom, uređujući »Duju Balavca« (a možda i surađujući i u nekim drugim listovima), Katunarić se, kako rekosmo, često služi stihovima da bi prikazao određenu pojavu to jest novitad, da bi reagirao na neke aktualne pojave. Tako je tijekom godine napisao (i objavio) mnoštvo stihova, pjesama — spomenimo da se pri tome služi često i oblikom soneta —, a tim se poslom bavio osobito za rata i poslije prvog rata. Smatrajući da neke od tih soneta imaju određenu vrijednost, ili bar zanimljivost, zbog čega bi bilo dobro prezentirati ih čitatelju na jednom mjestu, u jednoj knjizi, a možda i sačuvati ih za potomstvo, on će one koje smatra vrednijima i značajnijima skupiti u knjigu »Splitski ratni soneti — Gladni soneti«, Split 1918.

Kao što se već iz naslova vidi, stalna tema koju Katunarić varira u svim tim sonetima je glad i oskudica, ali sporadično i neke druge teme s ratom u vezi kao, na primjer, inflacija, lažni patriotizam, stavnje i slično. Što se pak tiče vrijednosti tih stihotvorenja, za njih se ne može reći ništa pozitivno. Riječ je zaista o pukom prigodničarskom stihotvorstvu, bez dubljih osjećanja, bez dublje inspiracije; te stihove karakteriziraju banalne konstatacije i još banalnije slike, pri čemu se sav napor njihova autora sastojao jedino u tome da ostvari pod svaku cijenu ritam i rimu. Ispisat ćemo, ilustracije radi, jedan sonet:

»Svi na porat! Na parobrod« — viču.
I ta vika širi se po gradu.
Kad svit čuje, svi se tad zaliću,
Ka da trču na koju parađu.

Tot je bome svakakvoga puka,
Muški, ženski, staraca i dice
I gospoja puno od klobuka
Pa se tuču, ko će prin na lice.

Eto, Split se jopet uzbudija:
Ča je? Ol' je pučka fešta koja,
Pa iza sna on se probudija?

»Ma ča fešta? — Parobrod poviri!
— U jednu će varošanka moja —
Al' ne vidiš... Došli su kumpliri!«

(»Doček«)

* * *

Posao kojemu je Katunarić pridavao najviše važnosti i u koji je zacijelo ulagao najviše napora je njegov dramski rad. Tako je, uz ostale poslove kojima se bavio, uspio napisati i više drama, igrokaza (»Nizbrdica«, »Oko za oko«, »Žena«, »Kad žena padne«, »Bratova žena« i tome slično) komedija (»Kuma Mande i ćer jon Pupa« i »Šjor Tonetova ženidba«), jednu tragikomediju (»Sve za moral«) i poneku jednočinku (»Proljeće se budi«, »U dobrotvorne svrhe« itd.).

U tim dramama Katunarića zaokupljaju najčešće ljubavne i bračne zavrzlake, ženska nevjera i uopće preljub, ženidbene kombinacije i planovi kao i neke druge društvene teme, a locira ih djelomično u Splitu, a djelomično u nekim drugim mjestima, neke u građanskim kućama, a pokoju od njih i u slikarskom ateljeu, novinskoj redakciji i slično.

Najveći je broj tih drama napisan u standardnom književnom jeziku (koji, po običaju, ni ovdje nije sasvim korektan), a samo je jednu od njih — »Kuma Mande i ćer jon Pupa« — dao u splitskoj čakavštini. Zanimljivo je da je jednu od tih stvari, jednočinku »Dobrotvorna zabava«, preveo sam na talijanski.

Od tih stvari samo je par njih (»Šjor Tonetova ženidba«, »Kuma Mande i ćer jon Pupa«, »Proljeće se budi«, »U dobrotvorne svrhe«) doživjelo u svoje vrijeme praizvedbu, a za jednu od njih — »Kuma Mande i ćer jon Pupa« — pokažu od vremena do vremena, pa i u novije vrijeme, interes neke diletantske družine pa je uvijek-baju i prikažu (ponekad i u prerađenoj verziji).

Umjetnička vrijednost tih drama, općenito gledajući, nije velika. Iako ćemo kod njih naći tu i tamo pokoje življe mjesto, pokoji dinamičniji dijalog, radnje odnosno nesporazumi oko kojih se okreću te drame često su isforsirani, nedovoljno »unutrašnje« motivirani, likovi djelomično individualizirani, a nije rijetko ni to da su te drame ponekad zagušene nevažnim i nebitnim epizodama. Nešto su mu bolje komedije, no ni one nisu bez ponekad ne baš neznatnih nedostataka.

Jedna od popularnijih, bar u svoje vrijeme, bila je komedija »Šjor Tonetova ženidba« — storija o iseljeniku koji dolazi iz Amerike da se oženi djevojkom iz svojega mjesta, pri čemu se ta njegova namjera sukobljuje s nastojanjima i planovima njegovih mještana da njegov novac iskoriste za rješavanje mjesnih problema.

Iako se ta drama na svojevremenom konkursu MHKD u Zagrebu 1933. plasirala na 8. mjestu (među 50 dramskih tekstova), ni ta se drama, pogotovo s današnje točke gledišta, ne može pohvaliti naročitom životnošću i dinamikom, motiviranošću postupaka i sličnim kvalitetama. Jedan od znatnih nedostataka drame sastoji se i u tome što glavni lik šjor Toni tijekom drame svršava u pozadinu, pa čak se u drugom činu uopće i ne javlja, a to nije jedina primjedba koja se može uputiti tom dramskom tekstu. Komedija ima i jedan znatan jezični nedostatak: premda je locirana u jednom dalmatinskom mjestu, likovi iz nepoznatog razloga govore — štokavski!...

Nije mu mnogo bolja ni komedija »Kuma Mande i ćer jon Pupa«, ali kao pozitivnu stranu te drame treba istaknuti to da je pisana u sočnom splitskom dijalektu (to je jedina drama tog pisca u splitskom dijalektu), što joj — uza sve njezine nedostatke — daje određenu privlačnost.

Radnja se komedije odvija oko nastojanja bogate Splićanke kume Mande (koja s obzirom na to što je bogata smatra da je nešto viša od ostalih i pri tome ispoljava određenu pokondirenost) da svoju kćer Pupu vjenča za mladića Pipu oko kojeg se opet (kako je to u takvim komedijama već uobičajeno) »vrti« djevojka Perica. Koliko god je riječ o rekvizitima toliko poznatim iz starije komediografije, čovjek bi to mogao i progutati, ali je u najmanju ruku čudno to što dotična djevojka nije mentalno sasvim razvijena, a uz to ima i govornu manu. Tako veći broj smješnih situacija komedije proizlaze iz nerazvijenosti te djevojke, što može možda u prvom trenutku djelovati smiješno, ali je u suštini, prije nego smiješno, radije otužno...

Ispisat ćemo 21. prizor drugog čina:

Pipe (mladić kojega kuma Mande »hvata« za svoju kći): Gospodice Pupa!

Pupa: Šjol Pipe! (sramežljivo)

Pipe: Što ćemo sad mi?

Pupa: Ta vas je voja.

Pipe (ironično): Hoćemo li malo činit ljubav?

Pupa: Otemo!

Pipe: A voliš li ti mene, jesam li ti drag?

Pupa: Netu van let u tuntu.

Pipe (smije se): Ha, ha, ha, dakle nećeš mi reć u čunku?

Pupa (smije se i ona): Ha, ha, ha.

Pipe: Onda ti nisam drag.

Pupa: Jete mi drađ otolo! (op.: drag okolo)

Pipe: Što je to opet?

Pupa: Retla me mater da van reten onato otolo!

Pipe: Lijepo vas je mater naučila!

Pupa (smiješ se naivno): Je, je, a jeste li vi doluzi?

Pipe (u čudu): Jesam li goluz? Ha, ha, ha, jesam kako kad!

Pupa: Onda me nemojte titat (op.: ticat)!

Pipe: Zar vam je i to majka rekla?

Pupa: Je, je, a potli tete mot, tad matel lete (op.: reče)!

Pipe: Bora mi, ne znam jeste mi vi draži ili mater vam!

Pupa: Ma mene tete udet! (op. ćete uzest)

Pipe: Svakako, ne vidim ure! Ha, ha, ha!

itd.

Taj je Pipe, što se jezika tiče, jedini u komediji koji govori (ili bar to pokušava) književnim jezikom (zbog toga što je nešto učio), dok se ostali likovi služe isključivo splitskim dijalektom. Treba priznati da su neki od tih likova, pokoja kuma i kum, šjora i šjor, koliko god i ne bili baš uvijek umjetnički individualizirani, donekle ipak karakteristični za tadašnji splitski život. Da ne govorimo o djelomično uspjelom dočaravanju tadašnjeg splitskog ambijenta i atmosfere, dobro pogođenoj lokalnoj boji, iako u dramskom smislu stvar u cjelini nije bez ozbiljnih nedostataka.

Od relativno življih scena ispisat ćemo još 10. prizor 3. čina u kojemu je dana svađa između kume Mande i stare cure Antule u gradskom »đardinu« (odlomak je zanimljiv i stoga što tu susrećemo i nekoliko sočnih dijalektalnih splitskih riječi):

Mande: Antula, Antula!

Antula (okrene se nervozno): Čaćete?

Mande (strogo): Jemamo se razgovarat mi dvi!

Antula (hladno): Niman sad vrimena za razgovor.

Mande (prezirmo): A jemaš vrimena bašt po Varošu svašta?

Antula: Ča se vas tiče ča ja govorin!

Mande (žestoko): Udren li te s kapelinon po glavi, znaćeš onda kako me se tiče, goluzačo!

Antula (ironično): Čini mi se da je kapelin udrija vas po glavi, zato ste se toko inšempjali!

Mande: Kugo usidilska, išćupaću ti te pavere!

Antula (prisilno se smije): Ha, ha, ha, kapelin van se oće, di je za tovara sedlo!

Mande (ljutito): Jidi se, jidi, Pupa će jemat kapelin, a ti ćeš od jida i krepat!

Antula: A i je ono mutavice i stvoreno za kapelin!

Mande: Ko je mutavica, nesriknja suva škorančo!

Pošto smo ovako pregledali Katunarićev novinarski i književni rad, pokušat ćemo izvući neke zaključke:

— kako vidjesmo, Katunarić je bio izrazit entuzijast, čovjek pun dobre volje da odgovori potrebama vremena, javni radnik prisutan u svim značajnijim akcijama, inicijativan, agiln i svestran,

— nekim svojim inicijativama i djelima, posebno pokretanjem lista »Duje Balavac« i nekim svojim komedijama, taj je javni radnik zaista i odgovorio potrebama vremena i ispunjavao tako određene praznine,

— neke njegove stvari, novinski zapisi, feljtoni, komedije, novele imaju određeno dokumentarno značenje i mogu i danas korisno poslužiti u rekonstrukciji tadašnjeg vremena, ljudi, atmosfere itd.,

— Katunarić je bio jedan od prvih novinara i književnika koji je uočio ljepotu splitskog dijalekta i bio jedan od prvih koji je taj jezik uveo u žurnalistiku i — što je još važnije — u književnost i tako dao poticaja i drugim žurnalistima i književnicima (među ostalim, zacijelo i Marku Uvodiću) da se i oni u svojem radu posluže baš tim jezikom.

Što se tiče pak umjetničke vrijednosti Katunarićeva rada, u tom se pogledu, kako vidjesmo, ne može reći mnogo pozitivnog. Katunarić, naime, nije bio pravi književni stvaralac, a zacijelo mu je smetalo i to što je radio na više područja pa se tako nije mogao razviti ni u jednom pravcu dokraja. Uostalom, možda agilnost i svestranost u tom slučaju nisu bili uzroci zbog kojih Katunarić nije dao izvanrednih ostvarenja, nego prije rezultat nastojanja, kad već ne može dati ništa izvanredno, da pokuša svestranošću i kvantitetom nadoknaditi kvalitet. No to uvjerenje, kako je poznato, može radati bol u duši. Gledajući stvari s tog stanovišta, Ante Katunarić se predstavlja kao jedna pomalo otužna ličnost. Razloga za bol imao je Katunarić međutim i zbog drugog razloga. Taj je čovjek, kako vidjesmo, imao tjelesni nedostatak, a takvi ljudi zbog toga više ili manje pate, pogotovo ako čovjek živi u Splitu, malom gradu, čiji građani, kako znamo, znaju često biti nedelikatni. Vjerojatno je zaista, dakle, da je taj naoko vedar i šaljiv čovjek zbog više razloga intimno patio... Kako da inače shvatimo riječi iz pisma Bože Lovrića, čovjeka koji je često između dva rata navraćao u Split i dobro poznao splitske prilike, kritičaru i književnom povijesniku Anti Petraviću (pismo se čuva u splitskoj Naučnoj biblioteci među ostavštinom Ante Petravića) u povodu smrti Ante Katunarića: »Jeste vidjeli, kako nas je ostavio naš dobri Ante Katunarić. Neće ga više gristi kojekakve gnjide...«. I tako na prvi pogled vedri i šaljivi Ante Katunarić u suštini i nije bio tako vedar. Pa iako nije bio ni naročit stvaralac na području pisane riječi, bio je svakako zaljubljen u riječ, posebno čakavsku, bio je simpatična ličnost, bio je — nećemo pretjerati ako i za njega upotrijebimo kategoriju pok. A. Barca — jedna mala splitska veličina.

BIBLIOGRAFIJA RADOVA A. KATUNARIĆA
(djelomična)

a) *Posebne knjige*

- Splitski ratni soneti (Gladni soneti), Split 1918.
Sa Jadrana, Split 1930.
Bog je providio!, Split 1933.

b) *Radovi objavljeni po novinama i časopisima*

- Mletačka novela, Savremenik 1920, knj. II—III, str. 73—76.
La befana, Hrvatska prosvjeta 1920, str. 111—113.
La festa del »Divino amore«, Hrvatska prosvjeta 1920, str. 63—68.
Ča je bilo prin i poslin rata u Splitu?, Jadranska pošta 19. 8. — 28. 11. 1925.
U Splitu za vrime rata, Jadranska pošta 30. 9. 1925 — 30. 12. 1925, 23. 2 —
1. 3. 1926.
Na splitskoj plaži pod 36° celsiusa, Jadranska pošta 1928, str. 296, 299.
Kako sam osvojio visine?, Novo doba 1928, br. 230, str. 4—5.
S Turčinom na Bačvican, Novo doba 1928, br. 258, str. 4—5.
Kako san posta furbast?, Jadranska pošta 1929, 76.
Još dvi beside o Grgi, Jadranska pošta 1929, 256.
Novi športski dom, Jadranska pošta 1930, 8—14.
Na feštu Male gospe, Jadranska pošta 1932, 6. 6.
Kako san posta umitnik?, Jadranska pošta 1932, br. 72.
Bog je providio!, Jadranska pošta 1933, br. 89.
Talac, Jadranska pošta 1933, br. 207, 208 i 209.
Uzdisaji, Jadranska pošta 1933, br. 210—221.
U salonu gospođe Marije, Jadranska pošta 1933, br. 222—231.
Općinsko skladište za ratnih dana, Jadranska pošta 1933, br. 232—233.
Mletačka novela, Jadranska pošta 1933, br. 234, 235, 237.
Što je sve šjora Zanze u Rimu vidjela?, Jadranska pošta 1933, br. 238—247.
Začarani zvonik (Sutivanska legenda), Jadranska pošta 1933, br. 300.
Zvonko i Livio, Jugoslovenče 1933—1934, br. 7.
Kako san posta furbast?, Nova Danica 1934, br. 4, str. 11, br. 5, str. 11.